

ZAPPE LÁSZLÓ

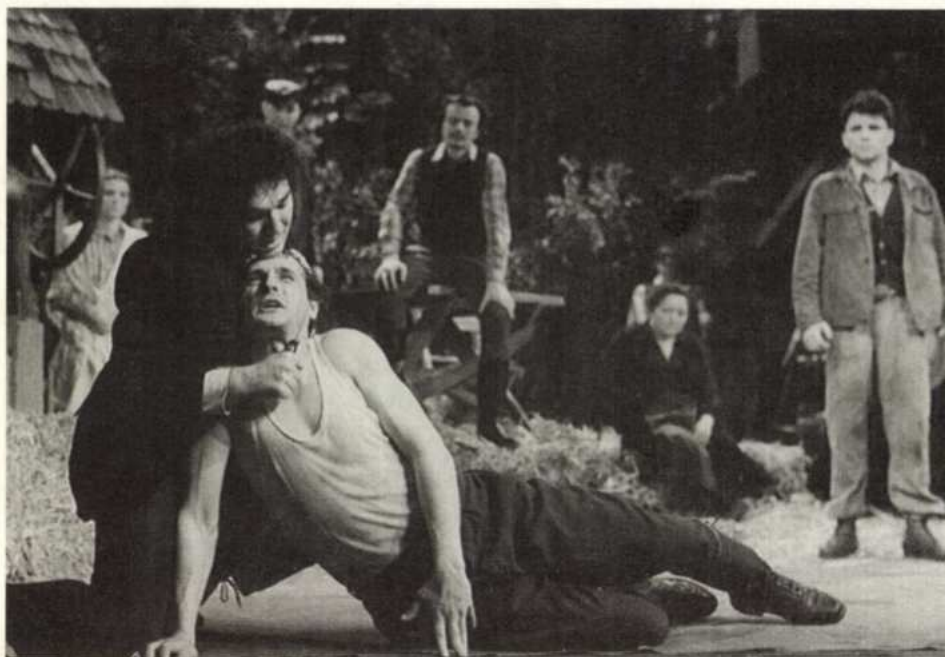
AZ EGÉRFOGÓ VISSZACACSAP?

IVO BREŠAN: PARASZT HAMLET

Mint hogy nem vagyok se rendező, se színigazgató, gyakran jut eszembe, hogy ha rendező vagy igazgató volnék, most Karinthy Ferenc *Házszentelőjét* venném elő. Hiszen a darab gyönyörűen példázza, hogy a dzsentroid mentalitás, az úri virtus, azaz az uralkodó osztály s főképp az uralkodó mentalitás simán túléli a rendszerváltásokat. Az ostobaság és az erőszak nem rendszerspecifikus. De mindegyre csak azért gondolok, mert nem vagyok se rendező, se színigazgató. Ha az lennék, biztosan tartanék attól, hogy szándékomat félreértik, hogy a nézők egyszerűen az imént leűnt rendszer bírálatát, szidalmazását vennék

csak észre. Nem lenne akkora önbizalmam, hogy elhiggyem: olyan előadást tudnék teremteni, amely nem a múlt kommunista vezetőiről szólna, hanem azokról az emberekről, akik mindig csak felhasználják az éppen kurrens ideológiát, de lényegében attól függetlenül bármely rendszerben megragadják a hatalmat itt, Európa keleti felében.

Babarczy Lászlónak volt bátorsága ehhez. Csak éppen Ivo Brešan darabját, a *Paraszt Hamletet* vette elő, amelyet egyszer már megrendezett — egyébként ugyanabban az esztendőben, 1979-ben, amikor Karinthy Ferenc darabját is bemutatták —, igaz, nem kőszínházban, hanem

Jelenet a kaposvári Paraszt Hamletből (Ilovsky Béla felvétele)

a boglári Vörös kápolna előtti szabad térben. Brešan *Hamlet*-parafrazisa, illetve az, ahogyan Donja Mrduša megye Blatusa falujában a *Hamletet* előadják, a frissen berendezkedő kommunista hatalomról szól, s korábbi előadásában nem is hallhattunk ki belőle igazán mást. Legfeljebb tudhatta, aki akarta, hogy azért Mate Bukara jelszavai, mindig az adott pillanathoz igazított primitív pártzsargonja nem azonosak a rendszer elméletével. A figura gyakorlata persze nem nagyon különbözött a nagypolitikáétól. A mű azonban akkor is szólt arról a mélységesen mély ostobaságról, elmaradottságról, megfélemlítettségéről, kiszolgáltatottságról, amelyben minden eszme, ideológia eltorzul, csakis hatalmi, manipulatív eszközként, a sötétségben, igénytelenségben élő, a napi robotban szinte öntudatlanul tengődő tömeg megtévesztésének, elnyomásának eszközeként létezhet.

A mostani kaposvári előadás a réginél is hangsúlyosabban szól erről a balkáni elmaradottságról, durvaságról, civilizálatlanságról. Brešan darabja ugyanis több szálon fut. Lebonyolódik nagyjából, fővonalában az eredeti *Hamlet* története, folynak a *Hamlet* előadásának próbái, s közben lejátszódik a szereplőkkel egy ottani, falubeli eset is, amely nagyon hasonlít a dán királyfiéhoz. Ebből szinte automatikusan következik, hogy az egérfogó visszacsap. Nem *Hamlet* állítja ugyanis a csapdát, hanem a szövetezget elnöke, aki egyben a falu párttitkára is, amikor mérhetetlen ostobaságában és elbizakodott gögjében színházi előadás szervezésére

vetemedik. Legfeljebb a tanító gyanúsítható azal, hogy nem véletlenül osztotta Claudius a helybeli kiskirályra, Gertrudot az özvegy kocsmárosnóra, Polonius az elnök és titkár hűségese csatlósára, a népfrentelnőkre, Opheliát pedig a lányára, aki szerelmes egy hamis váddal börtönbe zárt ember fiába. S erre a fiúra jut természetesen *Hamlet* szerepe.

Csakhogy Európának ezen a felén az egérfogó bármerre nyíljék, nem fog semmit. A leleplezésnek, az igazságnak nincs jelentősége, nincs szerepe. Senkit sem érdekel igazán, semmi sem következik belőle. Veszett részegségbe, vad táncba, trágár nótázásba fullad a tragédia. Nincs a dráma végén tömeghalál, csak őrjöngő kóló. A bűn, a világ kifordulása nem pusztítja el sem azokat, akik kifordították, sem azokat, akik helyre akarnák tolni. Csakis véten, balek áldozatok vannak. A sikkasztásért ártatlanul elítélt, a börtönben öngyilkos lesz, a falu bolondja pedig anynyira beleéli magát a viharos eseményekbe, no meg a mulatozásba, hogy izgalmában felakasztja magát. Nincs katarzis, nem tisztul meg a világ a bűnösöktől, és nem tisztul meg nézői lelkünk sem. De jól az eszünkbe véssük Mate Bukara elragadtatott szavait arról, hogy ha monarchia lenne, akkor is ő lenne itt a király.

Régmúltból való szöveg könnyen igazítható mai mondanivalóhoz. Szinte magától értetődik, hogy kell lennie időszerű olvasatának. A közelmúltból szóló dráma esetében ez nehezebb. Babarczy azonban nemcsak, s talán nem is elsősorban, politikai drámát rendezett, hanem emberi történetet is. Nemcsak politikai szimbólumok jelennek meg a színen, nemcsak az adott hatalmi-hierarchikus rendszerben elfoglalt pozí-

ciók tűnnek fel. Hanem emberek, akik ebben a világban élnek, szenvednek, s érznek mindent, ha nem is értenek semmit. Szinte statisztai szerepekben a színház kitűnő epizodistáit láthatjuk. Tóth Béla vezeti a férfiak karát, s mellette egy-egy karaktert formál meg Csapó György, Gőz István és Simon Mihály. A parasztlányok közül fontos szerepe van Nagy Marinak, aki ismét remek — néma — alakítást nyújt; apránként véteti észre magát, amint megformálja a bolond lányt, akire az előadás csattanója vár. Kristóf Kata és Németh Judit főképp egy énekes-táncos betétből bontja ki azt a félőntudatlan nemtörődömséget, amely ezt a társadalmi közeget jellemzi.

Kelemen József szinte főszereppé avatja a falusi tanító alakját. Az értelmiségi megalkuvás minden fajtáját, fázisát eljátssza, s közben folyvást dühödten tiltakozik a teste, a lelke egyaránt. Szalma Tamás Bukara-Claudius szerepében nemcsak dölyfös demagóg és dörzsölt manipulátor, de a kocsmai verekedések békebírójának szerepét is jól érti. A lázongó *Hamlet*nek sorozatban kínált kegyes megbocsátásával mindinkább eljelentékteleníti annak vádjait, családi veszekedések, ivóbeli késelések szintjére süllyeszti le az erkölcsi kérdéseket. Molnár Piroska eleven kedéllyel tölti ki a Gertrudot játszó, terebélyes özvegy szerepét, Szula László mint népfrentelnők és Polonius főképp a fel-felhorgadó, de mindig elszunnyadó lelkiismeret-furdalást érezteti, Bacsa Ildikó a legénnyel évődő, férj után sóvárgó parasztlány sablonjából fejleszti ki Andja-Ophelia besugótragédiáját. Sztarenki Pál együgyű dühöket és félelmeket jelenít meg a Laertes szerepét játszó szövetkezeti bizottsági elnökként, Rázga Miklós pedig mint kommentátor, aki a faluból egyedül látta valaha Zágrábban az igazi darabot, az átértelmezés alaphangját adja meg. Lelkes, naiv és végtelenül ostoba. Mindent a legkövetlenebb biológiai oldaláról szemlél. Törköly Levente viszont a falusi legény elemi szenvedélyeibe az igazi dán királyfi gyötrődéseinek mélységét csempészi bele olykor.

Szegő György díszletében egy népszínművet is el lehetne játszani, s éppen a stilizált naturalizmus paradoxonával járul hozzá a groteszk tragédia hatásához. Ugyanaz igaz a Hevesi András által összeállított zenére, valamint Szigeti Szilvia figurákat jellemző öltözékeire is.

Ivo Brešan: Paraszt Hamlet (kaposvári Csiky Gergely Színház)

Fordította: Sády Erzsébet és Eörsi István. Versek: Eörsi István. Zene: Hevesi András. Díszlet: Szegő György m.v. Jelmez: Szigeti Szilvia. Világítástervező: Bányai Tamás. Segédrendező: Hunyadkürty György és Hornung Gábor. Rendezte: Babarczy László.

Szereplők: Szalma Tamás, Szula László, Bacsa Ildikó, Molnár Piroska, Sztarenki Pál, Törköly Levente, Kelemen József, Rázga Miklós, Csapó György, Gőz István, Tóth Béla, Simon Mihály, Nagy Mari, Kristóf Kata, Németh Judit.